

Kön och hierarki i politiska tv-debatter *eller* Hur man skapar en outsider

Med metoder inspirerade av sociolingvistik, samtalsanalys och kritisk diskursanalys visar Kirsten Gomard hur kvinnliga och manliga deltagare i fyra danska tv-debatter "gör politik" och "gör kön". De kvinnliga politikerna marginaliseras i förhållande till sina manliga kolleger eller måste kämpa mycket hårt för att inte bli det.

I en politisk kampanj är politikernas mål att överbevisa eller övertala väljarna. Detta är också syftet med de tv-debatter som undersöks i det följande. Mitt särskilda intresse gäller dock inte politikernas argument i debatten, utan den implicita förhandling om kompetens och kön som pågår mellan politikerna och ordföranden, politikerna och tittarna samt mellan politikerna inbördes under och bakom den politiska debatten. Termerna "att göra politik" och "att göra kön" sätter denna förhandling i fokus.

En tv-debatt är en starkt formaliserad och mycket pressad offentlig situation. Att "göra politik" så att man framstår som en kompetent politiker kräver att man synliggör sig i debatten, visar auktoritet och kontroll. I en tv-debatt, där tiden är begränsad, uppnås synlighet, auktoritet och kontroll delvis på bekostnad av medpolitikernas synlighet, auktoritet och kontroll. Detta kan naturligtvis vara en strategisk fördel om medpolitikerna är motståndare. Om medpolitikerna däremot är partikamrater får partiet ett trovärdighetsproblem ifall några av de närvarande politikerna kommer att framstå som inkompetenta i debatten och därmed görs till outsiders.

Att "göra politik" kan inte skiljas från att "göra kön", *doing gender* (West & Zimmermann 1987), varken i enkönade eller blandade grupper. Termen att "göra kön" betonar att kön ska förstås som en kulturellt medierande

och socialt ordningsskapande konstruktion, vilken förhandlas i individers interaktion med varandra i en bestämd kultur – inte som en personlig essens (Søndergaard 1996). I varje kultur finns en serie könskoder, d.v.s. föreställningar om vilka egenskaper kvinnor och män bör ha och vad de ska göra för att tolkas som kvinnor och män. Föreställningarna är mest rigida i traditionella kulturer, men kan också kännas igen som en serie könsstereotyper i posttraditionella kulturer. Varje individ är i sin egen förhandling av kön hänvisad till att göra en rad val i överensstämmelse med eller i strid mot kulturens regelverk.

Günthner (1997) pekar på en viktig åtskillnad mellan parametrar som är närvarande i särskilda institutionella kontexter, t.ex. de sociala rollerna 'läkare' och 'patient' – och jag vill här tillfoga 'politiker' – och parametrar som är närvarande i alla kontexter på grund av sin synlighet, t.ex. 'kön' och 'ålder'. Hon ser parametrarna som potentialer, vilka aktörerna kan välja att aktualisera genom att uppträda i överensstämmelse med konventionerna. Följer man Günthners åtskillnad görs parametern 'politiker' relevant i tv-debatten genom att aktörerna uppför sig i överensstämmelse med konventioner för politikeruppförande, "gör politik". Kön förblir irrelevant så länge parametern inte aktualiseras genom könsstereotyp uppförande. Günthner verkar således anta att en aktör kan undvika att aktualisera

kön om vederbörande underlåter att uppträda i överensstämmelse med sin kulturs könsstereotyper. Detta håller jag inte med om. Oavsett vad som är på den medvetna dagordningen, undgår ingen att tolkas av omgivningen som förhandlare av kön. Det gäller oberoende av om vederbörande agerar i överensstämmelse med kulturens könskoder eller avviker från dem på olika punkter. I den politiska kontext som diskuteras här hänger tittarnas värdering av en bestämd politikers uppträdande således också samman med kulturens koder för kvinnlighet eller manlighet.

Begreppen synlighet, auktoritet och kontroll – och det kommunikativa beteende som krävs för att uppnå synlighet, auktoritet och kontroll i en formell offentlig situation – förbinds i vår kultur med manlighetskoder. För manliga politiker finns ingen inbyggd motsättning mellan att "göra politik" och att "göra maskulinitet". Samma begrepp är mindre förenliga med kvinnlighetskoder. Kvinnliga politiker balanserar därför på en knivsegg när de på en och samma gång ska förhandla sin förståelse som kompetenta politiker och som kvinnor. Jag har tidigare visat hur kvinnliga politiker hanterat detta dilemma (Gomard 1997 och Gomard 1999, under utgivning). Här vill jag särskilt fokusera på tillfällena då förhandlingen misslyckas – då kvinnliga politiker i samspelet med ordföranden och manliga politikerkolleger blir till outsiders utan synlighet, auktoritet och kontroll i tv-debatten. Eller i alla fall måste kämpa mycket hårt för att inte bli det.

Bakgrund

Efter att danskarna den 2 juni 1992 med en knapp majoritet hade röstat NEJ till EU-Maastrichtfördraget, förhandlade den danska regeringen ännu en gång om Maastrichtfördraget med de övriga EU-länderna. Det ledde till Edinburgh-avtalets fyra undantag: Danmark står utanför den ekonomiska och monetära unionen, det rättsliga samarbetet, försvarssamarbetet och det europeiska medborgarskapet. Majoriteten i det danska Folketinget accepterade Maastrichtfördraget i den inskränkta versionen, och danskarna blev på nytt kallade till folk-

omröstning den 18 maj 1993. Denna folkomröstning slutade med en knapp JA-majoritet.

Liksom vid folketings- och EU-val samt tidigare folkomröstningar genomförde Danmarks Radios TV och TV 2 även vid denna omröstning en rad upptaktsprogram

I den här undersökningen har jag valt att koncentrera mig på de partiutfrågningar från Danmarks Radios TV som sändes under titeln "Danskernes Valg". Sådana program har sedan 1970-talet konstruerats enligt ungefär samma modell, där varje parti – och vid detta tillfälle även gräsrotsrörelserna – får ett eget program. Programmen med de enskilda partierna eller rörelserna börjar med en tio minuters presentationsvideo, ofta professionellt producerad, där partiet eller rörelsen presenterar sina synpunkter. Därefter följer en längre debatt med en panel av partipolitiker eller gräsrotspolitiker, och slutligen har partiet eller gräsrotsrörelsen ett par minuter till att upprepa varför medborgarna ska följa deras rekommendationer/rösta på dem.

Debatten har genom åren haft lite olika form. I många år bestod panelen av tre politiker – varav efterhand normalt en kvinna, ganska sällan två – som utfrågades av två journalister, ofta en kvinna och en man. Det hela leddes av en manlig ordförande (jfr Gomard 1990). Under de senaste åren har Danmarks Radio experimenterat med formen, exempelvis genom att bjuda in publik till studion och låta både den och journalisterna ställa frågor.

Debatterna 1993

1993 består panelerna enligt seden av tre – vid enstaka tillfällen två – politiker, men i den här omgången ska de svara på frågor som rings in av tittarna. Det ger frågorna en annan karaktär än när journalisterna styr debatten. Frågorna är mindre spetsfundiga; det verkar inte som om avsikten är att sätta dit politikerna. Mogens Rubinstein, en av de garvade politiska tv-journalisterna, är ordförande och ställer också själv frågor, både uppföljande i förhållande till tittarfrågorna och egna. Tanken verkar vara att ordföranden formulerar de frågor han tror att tittarna gärna vill ha svar på. Han

är språkrör för alla oss som sitter framför tv:n och inte själva ringer in. I regel utvecklar sig en kortare eller längre sekvens av frågor och svar, där antingen frågeställaren eller ordföranden ställer uppföljande frågor.

Ordförandens frågor präglas av den konfrontationsjournalistik som till mitten av 1990-talet har varit ett genomgående drag i politiska tv-debatter i Danmark (Adamsen 1996, Gomard 1990). Han är också starkt styrande i debatten och avbryter både intressanta och ointressanta frågesekvenser med hänvisning till att fler frågor ska in. I takt med att serien av program framskrider ökar ordföranden styr-

ningen, med upprepade förtydliganden om att det krävs både korta frågor och korta svar.

Programtypen – eller ämnet – ser ut att appellera starkast till manliga tittare. Totalt 133 frågesekvenser i de elva programmen inleds med frågor från manliga tittare, mot 37 frågesekvenser inledda av kvinnor. Mogens Rubinstein står själv för 26 frågesekvenser och övertar de flesta uppföljande frågor i sekvenserna då en tittare ringt in.

Mogens Rubinstein och politikerna står runt ett tärningsformat grönt bord som upprepar en del av programseriens logo. Den är en serie tärningsfigurer, hopsatta av blå eller

Tabell 1. Översikt över de deltagande partierna/gräsrotsrörelserna i den ordning de uppträder:

3/5 1993:	Det Radikale Venstre (JA). Panel: 1. Niels Helveg Petersen, 2. <i>Elisabeth Arnold</i> .
4/5 1993:	Enhedslisten (NEJ). Panel: 1. Ole Krarup, 2. Keld Albrechtsen, 3. <i>Jette Gottlieb</i> .
5/5 1993:	Kristeligt Folkeparti (JA). Panel: 1. Jan Sjursen, 2. Flemming Kofod Svendsen.
6/5 1993:	Folkebevægelsen mod EU (NEJ). Panel: 1. Ib Christensen, 2. Christen Bjerre, 3. <i>Karen Sunds</i> .
7/5 1993:	Junibevægelsen (NEJ). Panel: 1. <i>Drude Dahlerup</i> , 2. Søren Kjeldsen Kragh, 3. Lars Bredo Rahbæk.
9/5 1993:	Venstre (JA). Panel: 1. Uffe Elleman-Jensen, 2. Ivar Hansen (3. <i>Eva Kjær Hansen</i>).
10/5 1993:	Centrumdemokraterne (JA). Panel: 1. <i>Mimi Jacobsen</i> , 2. Erhard Jacobsen, 3. Peter Duetoft.
11/2 1993	Socialistisk Folkeparti (JA). Panel: 1. Holger K. Nielsen, 2. Steen Gade, 3. <i>Christine Antorini</i> .
12/5 1993:	Fremskridtspartiet (NEJ). Panel: 1. <i>Pia Kjærsgaard</i> , 2. Kim Behnke, 3. <i>Anette Just</i> .
13/5 1993:	Socialdemokratiet (JA). Panel: 1. Poul Nyrup Rasmussen, 2. Ivar Nørgaard, 3. <i>Lillian Knudsen</i> .
14/5 1993:	Det Konservative Folkeparti (JA). Panel: 1. Henning Dyremose, 2. Kent Kirk, 3. <i>Anne Birgitte Lundholt</i> .

Kvinnliga politiker kursiverade. Siffrorna 1, 2 och 3 syftar på placeringen i panelens hierarki. Venstres *Eva Kjær Hansen* svimmade i början av programmet, och Venstres panel kom därmed i praktiken att bestå av två manliga politiker.

gröna bjälkar som bildar tårningens kontur. Bordet är så pass högt att man måste vara ganska lång för att kunna ha det i armbågshöjd och därmed kunna gestikulera med händerna. Uppställningen visar sig särskilt olycklig för några av de kvinnliga deltagarna. Elisabeth Arnold från Det Radikale Venstre är t.ex. inte tillräckligt lång för att kunna använda ett fritt kroppsspråk. Hon står istället med händerna knäppta mot bordskanten, vilket får henne att likna en artig skolflicka.

Det finns två kameror, en placerad bakom Mogens Rubinstein och en placerad framför uppställningen. Uppställningen är olycklig – politikerna skymmer delvis varandra på bildskärmen. De är fastlåsta av det höga bordet, och telefonfrågorna avslöjar svårigheten med att inte ha en frågeställare att se i ögonen, såväl vid frågor som vid svar. I första avsnittet av serien med Det Radikale Venstre tittar utrikesminister Niels Helveg Petersen under sina inlägg omväxlande på sin kollega Elisabeth Arnold och på ordföranden, så som man skulle göra i ett normalt samtal. I förhållande till tv-kameran ger det honom en olyckligt flackande blick. Politikerna i de senare avsnitten har i större utsträckning räknat ut vart de ska rikta blicken.

Deltagarna i debatten

I den programserie jag behandlar här lanseras frågan om JA eller NEJ till Maastricht-fördraget med Edinburgh-förbehållen framför allt som en partipolitisk fråga. Nio partier och två gräsrotsrörelser kommer med sina rekommendationer.

Inför folkomröstningen har de enskilda partierna varit tvungna att finna sin egen hållning till beslutet, och det har i en del partier varit en ganska slitsam process. Socialdemokratiet, som är ett JA-parti och även var det 1992, rymmer t.ex. en mycket stor andel NEJ-sägare. Socialistisk Folkeparti, som vid omröstningen 1992 förordade ett NEJ, har bytt hållning och förordar nu ett JA, men har också fortfarande många NEJ-sägare. Även i de partier där det finns en djup inre splittring talar politikerna i panelen dock med gemensam stämma. Det är endast partiets officiella hållning som kommer till tals. Med denna

mediepolitik får JA-sidan nästan dubbelt så mycket utrymme som NEJ-sidan i presentationsprogrammen: sju politiska partier använder sitt program till att förordar ett JA, medan två partier och två gräsrotsrörelser förordar ett NEJ.

Som traditionen bjuder består de flesta politikerpanelerna av tre personer. Partiet väljer själva vilka de vill ha med. Partiets ledare är självskrivna som panelledare och han eller hon bistås av två andra politiker. Gräsrotsrörelserna, som har en mindre formaliserad struktur, har båda valt att låta en mediekänd person vara panelledare. I de flesta paneler deltar en kvinna. Fremskridtspartiet ställer som enda parti upp med två kvinnor i en trepersonerspanel. Kristeligt Folkeparti har valt att placera utestående män i sin tvåpersonerspanel. Urvalet av framträdande personer kan ses som en ren återspeglning av verkligheten, men analyserad som en förhandling av kön kan det också ses som en reproduktion av rådande förhållanden: kvinnorna är i absolut minoritet både som panelledare och som underordnade panelmedlemmar. Det finns paneler utan en kvinna, men inga paneler utan män och bara i en enda panel är kvinnorna i majoritet. Ordföranden är en man och majoriteten av de tittare som ringar in är också män. Innan någon överhuvudtaget har öppnat munnen är politik i huvudsak gjord till männens angelägenhet.

Synliga politiker och outsiders

Ett av resultaten från mina analyser av samtliga elva tv-debatter är att de flesta (fyra av sex) kvinnliga politiker som deltar i trepersonerspaneler utan att vara panelledare antingen blir outsiders när det gäller synlighet, auktoritet och kontroll, eller måste kämpa mycket hårt för att ta sig fram under extremt svåra kommunikationsförhållanden. Ingen av de manliga paneldeltagarna möter samma öde i tv-debatterna. Det avser jag demonstrera i det följande genom att titta närmare på Enhedslisten, Socialdemokratiet, Folkebevægelsen mod EU och Det Konservative Folkeparti.

I min analys har jag särskilt undersökt dynamiken i den verbala kommunikationen. Mina metoder är inspirerade av sociolingvistik, sam-

talsanalys och kritisk diskursanalys, som anpassats till mitt särskilda syfte och den genre jag undersöker (se t.ex. Fairclough 1995/97). Dessutom har jag undersökt inslag i politiker-
nas kroppsspråk.

Taltid

Lång taltid i en debatt där tiden är begränsad medför en hög grad av synlighet, auktoritet och kontroll över händelseförloppet. I varje panel skapas/återskapas under programmets förlopp en hierarki mellan de politiker som deltar. Hierarkin kan klart avläsas i fördelningen av taltid. Hierarkin i varje panel har sin förhistoria. Ytterst har den delvis etablerats i förväg genom panelens sammansättning. Den mest prominenta deltagaren i varje panel är partiets eller rörelsens politiska ledare, som bistås av en eller två mer underordnade deltagare. Men oavsett status och politisk förhistoria sker det en (om)förhandling av hierarkin under loppet av debatten.

Stora skillnader i taltid skapar en stark hierarki inom en panel, medan mindre skillnader i taltid ger alla panelmedlemmar bättre möjligheter att göra sig gällande. Det är i sammanhanget värt att notera att i alla trepersonerspaneler, där en kvinna och en man konkurrerar om andra- och tredjeplatsen, erhåller kvinnan kortast taltid!

Merparten av de politiker som har kortast taltid i en trepersonerspanel får omkring 20 procent av den sammanlagda taltiden, och uppnår därmed också mer eller mindre friktionsfritt en viss grad av synlighet, auktoritet och kontroll.

Arbetsvillkor och kommunikativ stil

En undersökning av dynamiken i samtalen säger både något om de arbetsvillkor politiker-
na saknar inflytande över och om deras kommunikativa stil i panelerna: hur synlighet, auktoritet och kontroll förhandlas. Jag fokuserar på

- uppmanade inlägg
- spontana inlägg
- inläggens längd
- konkurrensstrategier

- fördelning av ordet
- kompletterande kommentarer och erövrande av ordet
- minimala responser med syftet att understryka den egna kompetensen.

Uppmanade inlägg

Den politiker som ofta uppmanas att ta ordet och hålls kvar i ett längre framträdande erbjuds synlighet, auktoritet och kontroll. Hon eller han befinner sig därmed i en bättre position än den politiker som sällan erbjuds ordet. Den viktigaste instansen när det gäller uppmanade inlägg är ordförande Mogens Rubinstein. Det är först och främst han som avgör hur mycket en viss politiker hamnar i fokus. Men tittarna har också möjlighet att ställa sina frågor till en bestämd politiker.

Intressanta är också de inlägg som kommer till stånd på initiativ av politikerkolleger. Det är normalt panelledaren som avgör om hon eller han själv vill svara på en fråga som är ställd utan explicit adressat, eller om en kollega ska göra det. Eftersom fokus som regel i den här programtypen ligger på hela politikerpanelen i halv totalbild under telefonfrågorna, kan man iaktta hur panelledaren förvaltar den funktionen genom ögonkontakt och gester.

Spontana inlägg

Några av de politiker som ofta uppmanas att tala, ökar sin synlighet ytterligare med många spontana icke uppmanade inlägg. För andra politiker är spontana inlägg ett sätt att tillkämpa sig den synlighet de inte erbjuds.

Inläggens längd

Ett sätt att försöka främja sin egen synlighet är att behålla ordet när man har fått sig det tilldelat eller tagit det spontant. Man uppträder därmed som auktoritet och har situationen under kontroll på egna premisser. En mera kortfattad och dialogorienterad stil överläter för stor del av styrningen åt andra. Ordförande Mogens Rubinstein påpekar visserligen upprepade gånger vikten av korta frågor och korta svar, så att

fler frågor kan komma in, men de flesta politiker ignorerar detta och tar ofta tillfället i akt att hålla ett mindre föredrag när de har ordet.

Konkurrensstrategier

I debatter av den här typen betraktar jag olika former av samtidigt tal som konkurrensstrategier; strategier som är avsedda att placera den talande i fokus. En grupp sådana består av avbrott och överlappningar, definierade i enlighet med West och Zimmermann (1975). Avbrott fråntar den föregående talaren ordet på ett sätt som inte kan tolkas som en övergång, där det enligt turtagningsreglerna är tillåtet att överta ordet. Överlappning äger däremot rum en bråkdel sekund innan en övergång, som ett föregripande av övergången, och kränker därför inte den förste talarens rättigheter. Men både de som avbryter och överlappar garanteras ordet framför alla andra.

När flera talare påbörjar ett inlägg samtidigt får den talare ordet som är kapabel att fortsätta tala, och därmed får de övriga att tystna. Att behålla ordet under sådana betingelser ser jag också som en konkurrensstrategi.

Slutligen räknar jag också en särskild form av icke-verbala minimala responser som en konkurrensstrategi. Under en fråga från en tittare eller från ordföranden kan en viss politiker upprepade gånger nicka eller komma med små ljud som "mm", "ja" etc. Dessa syftar enligt min tolkning inte till att uppmuntra tittaren eller ordföranden att tala, utan är en diskret signal om att vederbörande politiker är beredd att ta ordet och svara så fort frågan är färdigställd.

Kompletterande kommentarer

När en politiker kommer med ett första svar i en sekvens är en huvudregel att hon eller han fortsätter att svara på de kompletterande frågor som ställs av tittaren eller ordföranden. Men vid flera tillfällen träder en annan politiker plötsligt in och erövrar ordet genom att svara på en fråga som var riktad till en kollega. Vid andra tillfällen träder en kollega in med kompletterande kommentar då en politiker har avslutat sitt svar, eventuellt inledd med:

"Om jag får lov att tillägga...". I båda fallen är det fråga om allvarlig underminering av kolleger. Språkhandlingarna antyder inkompetens och demonstrerar att den politiker som träder in vet bättre och nog ska ställa allt tillrätta.

Minimala responser

En politiker som varit inblandad i en samtidig start utan att få ordet, eller som berövats ordet eller blivit utsatt för kompletterande kommentar, kommer ibland med mycket massiva verbala och ickeverbala minimala responser i form av "mm", "ja" och liknande. Det antyder att vederbörande är helt enig med talaren och själv skulle ha uttryckt det på samma sätt om hon eller han haft ordet. Samma sak sker vid några tillfällen då en politiker inte har haft ordet så länge. Jag tolkar inte detta som stöd åt en kollega i första hand, utan som ett sätt att dra uppmärksamheten åt sig och understryka sin egen kompetens.

Outsiders

I det följande avser jag presentera dynamiken i kommunikationen i de fyra debatter där de kvinnliga paneldeltagarna blir outsiders eller måste kämpa extra hårt för att inte bli det.

Enhedslisten

Enhedslisten förordar ett NEJ vid folkomröstningen. I Enhedslistens panel är ledaren Ole Krarup extremt synlig med 63 procent av politikernas sammanlagda taltid (tabell 2). Keld Albrechtsen får 26 procent av taltiden och åt Jette Gottlieb blir det bara 11 procent över, alltså omkring hälften av vad de flesta politiker på tredje plats uppnår. Jette Gottlieb hör till dem som definitivt blir en outsider i debatten. Hon har förhållandevis många inlägg: totalt tio, d.v.s. samma antal som kollegan Keld Albrechtsen. Hennes korta taltid beror främst på att hon är dialogorienterad och inte behåller ordet på samma sätt som de båda manliga paneldeltagarna. Hon avslutar t.ex. ett mycket kort svar på en tittarfråga med kommentaren: "Jag vet inte om du tycker att det är svar på din fråga?". Det bety-

Tabell 2. *Enhedslisten*. Deltagare: 1. Ole Krarup, (OK) 2. Keld Albrechtsen (KA), 3. Jette Gottlieb (JG)

	OK	KA	JG
Taltid och %	684 s (63%)	283 s (26%)	117 s (11%)
Antal inlägg	28	10	10
Inläggens genomsnittslängd	24 s	28 s	12 s
Längsta inlägg	107 s	58 s	22 s
Inlägg på uppmaning			
– av ordförande	14	4	4
– av tittare	4	0	1
– av (<) kollega	1 (<KA+JG)	0	2 (<OK)
<i>totalt</i>	<i>19</i>	<i>4</i>	<i>7</i>
Spontana inlägg	9	6	3
Inlägg med konkurrensstrategier	14 (50% av egna)	2 (20% av egna)	2 (20% av egna)
Kompl. komm./erövring av ordet (och > mål)	6 (4>JG, 2>KA)	2 (>OK)	0
Avbruten av ordförande (och > mål)	0	1 (>OK)	0
Minimala responser (och > mål)	2 (1>KA, 1>JG)	3 (>OK)	0

der att hon – till skillnad från sina kolleger – alltså följer reglerna om korta svar som ordföranden försöker inskräpa. Men i och med det avhänder hon sig också chansen att profilera sig. Genomsnittslängden på Jette Gottliebs inlägg är bara tolv sekunder, och det längsta inlägget endast 22 sekunder mot Ole Krarups 107 sekunder. Jette Gottlieb får totalt sju uppmaningar att tala, något flera än Keld Albrechtsen. Panelledaren Ole Krarup överlåter ordet åt henne två gånger. Men det är först och främst Ole Krarup själv som med 19 inlägg på uppmaning är i fokus hos ordförande och tittare. Och trots all denna uppmärksamhet ser han själv till att placera sig ytterligare i centrum. Hans upp-

trädande som panelledare är starkt egocentriskt. Han överlåter bara vid två tillfällen ordet åt en annan panelmedlem (Jette Gottlieb) och tar själv ordet spontant nio gånger. I hälften av hans inlägg återfinns konkurrensstrategier. Keld Albrechtsen antar utmaningen med sex spontana inlägg, och kompenserar därmed för de få uppmaningar han får. Jette Gottlieb visar också tre gånger att hon är i stånd att ta ordet själv. Varken Keld Albrechtsen eller Jette Gottlieb använder konkurrensstrategier. Ole Krarup excellerar i kompletterande kommentarer och erövrande av ordet: fyra gånger riktade mot Jette Gottlieb och två gånger riktade mot Keld Albrechtsen. Keld Albrechtsen "ger igen"

med tre försök riktade mot Ole Krarup, varav ett dock avbryts av ordföranden. Båda männen använder sig också av minimala responser för att understryka sin egen kompetens. Keld Albrechtsens är riktade mot Ole Krarup, medan Ole Krarups responser riktas mot både Keld Albrechtsen och Jette Gottlieb. Det finns således inslag av konkurrens mellan de två männen, där Keld Albrechtsen själv försöker ta den plats som Ole Krarup inte ger honom frivilligt. Keld Albrechtsen får kämpa hårt för sin position gentemot panelledaren, men han har åtminstone inte ordföranden emot sig. Mogens Rubinstein ger honom både ordet och tillåter honom att fullfölja två av tre kompletterande kommentarer/erövranden av ordet (se nedan

om Karen Sunds och Anne Birgitte Lundholt).

Jette Gottliebs outsiderposition uppstår dels på grund av hennes egna superkorta inlägg, dels därför att Ole Krarup så sällan ger henne ordet och med sina många kompletterande kommentarer och erövranden av ordet, riktade mot henne, undergräver hennes auktoritet och sätter sig själv i fokus igen.

Socialdemokratiet

Socialdemokratiet förordar JA vid folkomröstningen. I panelen återfinns en liknande hierarki i taltid som i Enhedslisten. Statsminister Poul Nyrup Rasmussen står själv för 63 procent av taltiden (tabell 3). Ivar Nørgaard kommer upp i

Tabell 3. *Socialdemokratiet*. Deltagare: 1. Poul Nyrup Rasmussen (PNR), 2. Ivar Nørgaard (IN), 3. Lillian Knudsen (LK)

	PNR	IN	LK
Taltid och %	826 s (63%)	360 s (28%)	123 s (9 %)
Antal inlägg	22	17	10
Inläggens genomsnittslängd	38 s	21 s	12 s
Längsta inlägg	105 s	37 s	41 s
Inlägg på uppmaning			
– av ordförande	7	8	6
– av tittare	8	0	2
– av (<) kollega	1 (<IH)	6 (<PNR)	2 (<PNR)
<i>totalt</i>	<i>16</i>	<i>14</i>	<i>10</i>
Spontana inlägg	6	3	0
Inlägg med konkurrensstrategier	5 (23% av egna)	4 (23% av egna)	1 (10 % av egna)
Kompl. komm./erövring av ordet (och > mål)	4 (>IN)	1 (>PNR)	0
Avbruten av ordförande (och > mål)	0	0	0
Minimala responser (och > mål)	1 (>LK)	0	0

28 procent och Lillian Knudsen har med 9 procent kortast taltid i samtliga elva avsnitt. Hon har lägst antal inlägg i sin panel: totalt 10, mot Poul Nyrup Rasmussens 22 och Ivar Nørgaards 17. Liksom för Jette Gottlieb förklaras Lillian Knudsens lilla andel av taltiden först och främst av att hon till skillnad från de två manliga paneldeltagarna är dialogorienterad med kortfattade inlägg. Samtliga Lillian Knudsens inlägg kommer till stånd på uppmaning, medan hennes manliga kolleger utöver flera uppmaningar att tala också tar ordet spontant. Poul Nyrup Rasmussen ingår en allians med den manliga kollegan Ivar Nørgaard, som han tilldelar ordet sex gånger. I jämförelse med detta försummar Nyrup Lillian Knudsen full-

ständigt. Han låter henne bara få ordet två gånger, och det dröjer länge innan han överhuvudtaget ger henne ordet första gången. Så länge att ordföranden går in med en fråga ställd direkt till henne – antagligen för att få med henne i samtalet, eftersom det redan blivit pinsamt att endast de två männen är aktiva. Ordföranden drar in Lillian Knudsen i en dialog, och Ivar Nørgaard visar solidaritet genom en liten komisk kommentar som backar upp ett av hennes svar gentemot ordföranden (inte visat i tabellen). Tittarnas intresse samlar sig främst kring statsministern.

Konkurrensstrategier spelar ingen större roll i Socialdemokratiets panel. Men statsministern drar ytterligare en gång uppmärksam-

Tabell 4. *Folkebevægelsen mod EU*. Deltagare: 1. Ib Christensen (IC), 2. Carsten Bjerre (CB), 3. Karen Sunds (KS)

	IC	CB	KS
Taltid och %	574 s (49%)	374 s (32%)	235 s (20%)
Antal inlägg	28	24	7
Inläggens genomsnittslängd	21 s	16 s	34 s
Längsta inlägg	58 s	31 s	75 s
Inlägg på uppmaning			
- av ordförande	15	15	0
- av tittare	5	1	1
- av (<) kollega	0	4 (<IC)	2 (1<CB, 1<IC)
<i>totalt</i>	20	20	3
Spontana inlägg	8	4	4
Inlägg med konkurrensstrategier	12 (43% av egna)	14 (58% av egna)	2 (29% av egna)
Kompl. komm./erövring av ordet (och > mål)	4 (>CB)	2 (>IC)	1 (>IC)
Avbruten av ordförande (och > mål)	0	0	3 (2>CB, 1>IC)
Minimala responser (och > mål)	3 (2>CB, 1>KS)	1 (>IC)	0

heten till sig med kommentaren: ”Ja, så skulle jag också ha uttryckt det”, efter ett av Lillian Knudsens få inlägg. Lillian Knudsen blir en outsider därför att panelledaren litar sig med den andra manliga panelmedlemmen, och därför att hon varken kan behålla ordet eller själv ta det.

Folkebevægelsen mod EU

Folkebevægelsen mod EU förordar ett NEJ vid folkomröstningen. Obalansen i panelen är inte lika dramatisk som hos Enhedslisten och Socialdemokratiet. Panelledaren Ib Christensen har 49 procent av taltiden, den andra mannen, Carsten Bjerre, 32 procent och kvinnan, Karen Sunds, kommer upp i 20 procent (tabell 4).

Men tittar man på hur politikernas taltid kommer till stånd, visar det sig snart att Karen Sunds bara får tre uppmaningar att ta ordet jämfört med 20 uppmaningar till var och en av de två männen. Medan ordföranden gav både Jette Gottlieb från Enhedslisten och Lillian Knudsen från Socialdemokratiet en viss hjälp att göra sig gällande, genom att ställa frågor direkt till dem, ignorerar han Karen Sunds totalt. Istället litar han sig med de två manliga panelmedlemmarna, till vilka han ställer 15 frågor var! Ordföranden avbryter också tre av fyra försök från Karen Sunds att komma med kompletterande kommentarer eller överta ordet. En gång gör han det med kommentaren: ”Vi vill gärna ha så många [tittarfrågor] som möjligt”, varpå Karen Sunds väluppfostrat svarar: ”Jamen det är helt riktigt”. Både Ib Christensen och Carsten Bjerre tillåts däremot att genomföra de kompletterande kommentarer eller erövranden av ordet de riktar mot varandra. Tillsammans med en hög andel konkurrensstrategier tyder detta på en viss rivalitet mellan de två männen. Rivaliteten bekräftas också av deras användning av minimala responser i syfte att understryka den egna kompetensen. Likväl litar sig panelledaren Ib Christensen också med Carsten Bjerre, genom att överlåta ordet åt honom fyra gånger. Karen Sunds får ordet en gång var av sina kolleger, och trots hennes mycket få inlägg ser Ib Christensen till att demonstrera sin egen kom-

petens med en minimal respons under ett av hennes bidrag. Tittarintresset kretsar särskilt kring panelledaren.

Att Karen Sunds överhuvudtaget kommer upp i 20 procent av taltiden under dessa omständigheter förklaras av att hon utmanar. Hon tar själv ordet fyra gånger, lika ofta som sin kollega Carsten Bjerre. Och hade ordföranden undvikit att så systematiskt bromsa hennes kompletterande kommentarer/erövranden av ordet, hade hon uppnått åtskilligt fler spontana inlägg. En annan strategi Karen Sunds framgångsrikt använder sig av för att försäkra sig om sin synlighet är att behålla ordet. Med inlägg på en genomsnittslängd av 34 sekunder ligger hon långt före sina manliga kolleger. Karen Sunds blir därför – trots den katastrofala behandlingen från såväl ordförandens som panelledarens sida – inte en outsider.

Det Konservative Folkeparti

Det Konservative Folkeparti förordar ett JA vid folkomröstningen. Fördelningen av taltid i Det Konservative Folkepartis panel liknar Folkebevægelsen mod EU, med 50 procent åt panelledaren Henning Dyremose, 32 procent åt den andra manliga medlemmen, Kent Kirk, och 19 procent åt kvinnan Anne Birgitte Lundholt (tabell 5). Situationen är också lik på så sätt att ordföranden totalt ignorerar den kvinnliga panelmedlemmen Anne Birgitte Lundholt. I gengäld intresserar han sig massivt för panelledaren Henning Dyremose. Tittarna intresserar sig mest för Kent Kirk. I Det Konservative Folkepartis panel fördelas inläggen inte av panelledaren Henning Dyremose, utan av Kent Kirk. Och han litar sig med Henning Dyremose genom att ge honom ordet fem gånger. Vid tre tillfällen ger Kent Kirk ordet till Anne Birgitte Lundholt. Henning Dyremose bidrar till mansalliansen genom att ge Kent Kirk ordet två gånger, medan han ignorerar Anne Birgitte Lundholt. Atmosfären i panelen är dock mindre aggressiv än i Folkebevægelsen. Det förekommer ett visst mått av konkurrensstrategier och kompletterande kommentarer/erövranden av ordet i männens inlägg. Minimala responser i syfte att framhäva den egna kompetensen före-

Tabell 5. *Det Konservative Folkeparti*. Deltagare: 1. Henning Dyremose (HD), 2. Kent Kirk (KK), 3. *Anne Birgitte Lundholt* (ABL)

	HD	KK	ABL
Taltid och %	557 s (50%)	358 s (32%)	210 s (19%)
Antal inlägg	24	12	6
Inläggens genomsnittslängd	23 s	30 s	35 s
Längsta inlägg	51 s	51 s	52 s
Inlägg på uppmaning			
– av ordförande	16	2	0
– av tittare	0	3	1
– av (<) kollega	5 (<KK)	3 (2<HD, 1<ABL)	3 (<KK)
<i>totalt</i>	21	8	4
Spontana inlägg	3	4	2
Inlägg med konkurrensstrategier	9 (38% av egna)	4 (33% av egna)	0
Kompl. komm./erövring av ordet (och > mål)	1 (>KK)	1 (>HD)	0
Avbruten av ordförande (och > mål)	0	0	0
Minimala responser (och > mål)	0	0	0

kommer inte. Anne Birgitte Lundholt klarar sig liksom Karen Sunds genom att själv ta ordet och genom att behålla det i långa inlägg.

Förhandling av kompetens, hierarki och kön

I den förhandling av kompetens, hierarki och kön som pågår i var och en av panelerna är politikerna avhängiga arbetsvillkor de inte själva har inflytande över, d.v.s. möjligheten att tala på uppmaning samt eventuella undergrävanden i form av kompletterande kommentarer eller erövranden av ordet. Med sin kommunikativa stil har de å andra sidan möjlighet att bidra till sin placering i hierarkin genom att demonstrera synlighet, auktoritet och kontroll.

Det var mitt grundantagande att denna förhandling av kompetens som politiker inte kan särskiljas från förhandlingen av kön.

Den politiska kulturen är inte ett könsneutralt rum som ger kvinnor och män samma möjligheter att göra sig gällande. De fyra analyser jag har genomfört visar mycket tydligt att tv-debatterna är en helt konkurrenspräglad och aggressiv genre, och att det här är männen som har hemmaplansspelarnas fördel. Flera undersökningar visar att särskilt pojkar redan tidigt under skoltiden tränas i att göra sig gällande i konkurrensen om lärarens och medelevernas uppmärksamhet i klassrummets offentlighet. På flickornas bekostnad (Pedersen 1991). Är det det mönstret vi återfinner här?

Hur man skapar en outsider

Slutsatsen av analyserna ovan kan – något tillspetsat – formuleras som en förteckning över hur man ska bete sig för att göra en kvinnlig politiker till en outsider.

– Om man som programmedarbetare på tv ansvarar för ett debattprogramms form, kan man välja att blunda för att vissa debatttyper av historisk-kulturella skäl favoriserar män framför kvinnor och därmed skapa en design som, allt annat lika, redan från början kan antas placera kvinnliga politiker i en mindre fördelaktig situation än deras manliga kolleger.

– Är man den politiker som har ansvar för att sätta samman panelen kan man se till att välja en kvinnlig panelmedlem som, med all respekt för övriga kvalifikationer, har dålig träning i att klara sig i en panel. Detta torde vara nog så enkelt, om ens parti genom åren försummat både att rekrytera kvinnor och att skola dem i att framträda offentligt i pressade situationer.

– Som ordförande ska man tänka på att inte ställa frågor till den kvinnliga panelmedlemmen och komma ihåg att ta ifrån henne ordet när hon försöker ta det själv.

– Som manlig partikamrat i debattsituationen ska man liera sig med den andra manliga panelmedlemmen, så att man ömsesidigt framhåller varandra på kvinnans bekostnad. Kvinnan fråntar man så mycket synlighet, auktoritet och kontroll som möjligt genom att se till att hon aldrig eller sällan får ordet. Samtidigt sörjer man själv för att som man utmärka sig med långa inlägg, fler spontana inlägg och genom att använda konkurrensstrategier i stor utsträckning. Säger kvinnan ändå något, ser man till att undergräva hennes auktoritet med kompletterande kommentarer eller genom att själv överta ordet när någon riktar en fråga till henne. Och säger hon något klokt kan man understryka sin egen kompetens med hjälp av minimala responser.

De flesta av de strategier jag har räknat upp för ordföranden och den manliga partikamraten kan naturligtvis också användas om man försöker göra en man till outsider. Men poängen är att det inte sker massivt i mitt material.

Kvinnorna gör två olika val i denna situation:

– Jette Gottlieb och Lillian Knudsen med-

verkar till en viss grad till sin egen brist på synlighet, auktoritet och kontroll genom att aldrig eller sällan ta ordet själva och genom att snällt följa de regler ordföranden inskräper, nämligen att komma med korta inlägg. Konkurrensstrategier använder de mycket lite. De avhåller sig från kompletterande kommentarer/erövranden av ordet, och leder inte heller över uppmärksamheten på sig själva genom minimala responser som syftar till att placera dem själva i fokus. Kort sagt: de "gör kvinnlighet" framför att "göra politik".

– Karen Sunds och Anne Birgitte Lundholt "gör" däremot "politik": liksom sina manliga kolleger tillkämpar de sig synlighet, auktoritet och kontroll genom att så ofta som möjligt ta ordet själva och komma med långa inlägg. Karen Sunds försöker sig till och med (utan någon större framgång) på kompletterande kommentarer/erövrande av ordet. Men samtidigt "gör de kvinnlighet" genom att, liksom de övriga två kvinnorna, avstå från att använda alltför många manligt konnoterade konkurrensstrategier samt minimala responser med syfte att understryka sin egen kompetens. Således "gör de politik" på ett sätt som integrerar vissa kvinnlighetskoder.

Att en utåtriktad aktiv stil inte måste undvikas, utan tvärtom kan ge kvinnliga politiker poäng hos tittarna, visar enligt Krogstad (1997) norska gallupundersökningar i samband med tv-debatter.

Den goda historien

I den här framställningen har jag betonat "den dåliga historien", den historia som visar att kvinnor idag har sämre arbetsvillkor än män i den politiska kulturen, och att det kräver stora ansträngningar för att inte bli gjord till outsider. Tidigare (Gomard 1999, under utgivning) har jag också berättat "den goda historien", om de tre mycket synliga kvinnliga panelledare som i samma programserie lyckas (får lov att!?) förhandla sig själva som kvinnliga politiker på ett överbevisande sätt. Mimi Jacobsen, Drude Dahlerup och Pia Kjærsgaard kombinerar – även under delvis ganska svåra förhållanden – synlighet, auktoritet och

kontroll med ett kvinnligt konnoterat uppträdande, som både är mindre präglad av konkurrens än männens och också lägger uppmärksamheten vid helheten och balansen i deras panel.

Dessa kvinnor visar att man – även på bortaplan – kan medverka till att förändra spelets regler.

Översättning: Ulrika Björk

LITTERATUR

- Adamsen, Billy (1996): *Tv-valg og Tv-vælger – om seerevælgeres umiddelbare forståelse af valgudsendelser*, Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Crawford, Mary (1995): *Talking Difference. On Gender and Language*, London: Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Fairclough, Norman (1995/97): *Critical Discourse Analysis*, London & New York: Longman.
- Goffmann, Ervin (1967): *Interaction Ritual*, Garden City, N.Y.: Anchor Books. Doubleday.
- Gomard, Kirsten (1990): "Forbillede eller skræmmebillede? – om kvindelige politikeres vilkår og kommunikationsstrategier i fjernsynets valgkampudsendelser", Lis Andersen, Lis Wedell Pape & Marianne Rostgaard (red.) *Livsmagt. Nye perspektiver på kultur, magt og køn*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Gomard, Kirsten (1997): "Doing Gender – Doing Politics: Wie lösen Politikerinnen den Konflikt?", Friederike Braun & Ursula Pasero (red.) *Kommunikation von Geschlecht. Communication of Gender*, Pfaffenweiler: Centaurus.
- Gomard, Kirsten (1999, in press): "Negotiating Competence and Gender in Danish Political Television Debates", Anne Krogstad & Kirsten Gomard (red.) *Instead of the Ideal Debate. Doing Politics and Doing Gender in Nordic Political Campaign Discourse*, Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Günthner, Susanne (1997): "Zur kommunikativen Konstruktion von Geschlechterdifferenzen im Gespräch", Friederike Braun & Ursula Pasero (red.) *Kommunikation von Geschlecht. Communication of Gender*, Pfaffenweiler: Centaurus.
- Krogstad, Anne (1997): *Image i topp-politikken. Visuelle og retoriske virkemidler i kvinners og menns politiske kommunikasjon*, Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Pedersen, Inge Lise (1991): *Kvindeligt og/eller offentligt sprog*, Britt-Louise Gunnarsson & Caroline Liberg (red.) *Språk, språkbruk och kön*, Uppsala: ASLA.
- Søndergaard, Dorte Marie (1996): *Tegnet på kroppen*, København: Museum Tusulanum.
- West, Candace & Don H. Zimmermann (1987): "Doing Gender", *Gender & Society* vol.1, no.2.
- Zimmermann, Don H. & Candace West (1975): "Sex Roles, Interruptions, and Silences in Conversation", Barrie Thorne & Nancy Henley (red.) *Language and Sex. Difference and Dominance*, Rowley, Mass.: Newbury House.

SUMMARY

This paper presents four out of eleven Danish television debates leading up to the 1993-referendum about the Edinburgh Amendments to the EU-Maastricht Treaty. These debates are analyzed in terms of female and male politicians' visibility, authority and control. Key notions are 'doing politics' and 'doing gender'. The methods used are derived from sociolinguistics, conversation analysis and critical discourse analysis. The working conditions and the communicative strategies of four female politicians are the special focus of this paper. It shows how two of them become outsiders on their panels lacking visibility, authority and control while the other two have to fight extremely hard not to become outsiders.

The conclusion polemically lists the possible strategies for making a woman an outsider in a television debate: Those responsible for the program format on television must make sure that the format is as aggressive and competitive as possible. Those politicians responsible for the composition of a panel of politicians must choose a woman who has not been trained to function on a panel. The chairman must not ask the woman any questions and must also remember to interrupt her if she takes the floor without being asked. Male politicians on the panel must form alliances with each other ignoring the woman and undermining the woman's authority by making supplementary remarks or taking the floor from her. They should also increase their own visibility, authority and control by using competitive strategies and making long contributions.

Two of the women – the two who actually became outsiders – cooperated in the creation of this position by very rarely taking the floor unasked and only making short contributions. In contrast the two women who in spite of very stressful working conditions managed to create some degree of visibility, authority, and control for themselves, did so by taking the floor unasked and making long contributions whenever they had the opportunity.

Kirsten Gomard
Center for Gender Studies at the University of Aarhus
Finlandsgade 26 B
DK 8200 Aarhus N
e-mail: kvinkg@hum.aau.dk